

Akademik başarıda siber zorbalık**Ramazan Parlak¹, Mehmet Çalım², Mehmet Hanifi Özdemir³, Hacer Çalım⁴**

DOI 10.5281/zenodo.10600514

Özet

Bu çalışmanın amacı, akademik başarı açısından siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin incelenmesidir. Çalışma nitel araştırma yöntemiyle hazırlanmış olup araştırmanın evreni Adıyaman ili Merkez ilçesinde 2022-2023 eğitim öğretim yılında eğitim gören ortaokul öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmaya uygun ölçüt seçme yöntemi kullanılarak rastgele seçilen altı öğrenci üzerinden yapılmıştır. Görüşme yoluyla elde edilen verilerinin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada öğrencilere siber zorbalık ve bununla nasıl başa çıkılacağı konusunda yeterli bilgi verilmediği, katılımcıların ebeveynlerin iletişim teknolojilerini kullanırken öğrencileri yeterince denetlemediği ortaya çıkmıştır. Katılımcılar özellikle sosyal medya paylaşımları ve çevrimiçi oyun ortamlarında siber zorbalığa maruz kaldığı görülmüştür. Katılımcıların çevrimiçi zorbalığa maruz kalmalarının en belirgin halinin hakaret, küfür ve tehditler olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerde daha çok korku, kaygı ve öfke gibi olumsuz duygu durumları yaşanmıştır. Toplumsal durumlarda kaygı yaratmayan durumlarda bile kaygılarının arttığı gözlemlenmiştir. Siber zorbalık çocuklar arasında ciddi sorunlara neden olmaktadır. Araştırmanın diğer bulguları arasında Akademik başarıda düşüklük, öz güven düşüklüğü, depresyon, stres, şiddet ve intihar gibi nedenler gibi nedenler yer almaktadır. Zorbalığa maruz kalan öğrencilerin ders çalışma sürelerinde ve akademik performanslarında düşeceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: akademik başarı, siber zorbalık, bilgi ve iletişim araçları, mağduriyet**Cyberbullying in academic success****Abstract**

The purpose of this study is to examine students who are exposed to cyberbullying in terms of academic success. A qualitative method was used. The study was conducted in a secondary school in the Central District of Adıyaman province in the 2022-2023 academic year. The research was conducted on six randomly selected students using the appropriate criterion selection method. The descriptive analysis method was used to analyse the data obtained through interviews. The research revealed that students were not given sufficient information about cyberbullying and how to deal with it and that parents did not adequately supervise students while using information and communication technologies. Participants are primarily exposed to cyberbullying in social networking and online gaming environments. It has been determined that the most apparent forms of online bullying that students are exposed to are insults, swearing, and threats. The findings show that students exposed to cyberbullying experience negative emotions such as fear, anger, and anxiety. It has been observed that their anxiety increases even in social situations that do not cause anxiety. Cyberbullying causes serious problems among children. Other findings in the study include low self-esteem, poor academic performance, depression, stress, and, in some cases, violence and suicide. As a result of bullying, students' study time and academic performance may decrease.

Key Words: academic success, cyberbullying, information and communication tools, victimisation

¹ Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, ramazanparlak0202@gmail.com

² Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, mehmetcalim02@gmail.com

³ Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, mhozdemir02@gmail.com

⁴ Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, hacer.bstrk@hotmail.com

Giriş

Günümüzde teknolojinin hızla gelişmesi kişiler arası iletişimi de etkilemektedir. Örneğin insanların çantalarında veya ceplerinde taşıyabilecekleri mobil iletişim teknolojileri, farklı fiziki ortamlardaki insanların, farklı kültüre sahip insanlarla hızlı ve kolay iletişim kurmasına olanak tanımaktadır. Ayrıca geliştirilen teknolojik ürünler başkalarıyla iletişim sağlamanın yanında bilgiye hızlı bir şekilde ulaşma, kişilere duygularını ve düşünceleri elektronik ortamlarda ifade etmek olanağıda sağlamaktadır. İnsanların yaşamlarını etkilemesi nedeniyle gerekli hale gelen bu teknolojik aletlerle ilgili yapılan araştırmalara göre çocuklar bilgisayar, tablet, cep telefonu ve internet gibi teknoloji aletlerini yoğun bir şekilde kullanmaktadırlar(Erdur-Baker ve Kavşut, 2007).

Günümüzde gün geçtikçe kullanımı artan teknolojik aletlerin aşırı veya yanlış kullanımı çocukların gelişimini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu negatif etkilerin belirlenerek, önlenmesi ve ortadan kaldırılması sadece çocuklar için değil aynı zamanda toplumsal düzen açısından da oldukça önemlidir(Şahin, Sarı, Özer ve Er, 2010). Teknolojik araçların kötüye kullanımı bireylerin aile ilişkileri, okul, iş ve sosyal ilişkilerine zarar verebilmekle birlikte okulda, evde ve işte başarısızlığa ve mutsuzluğa yol açabilmektedir. İletişim teknolojilerinin kullanımına ilişkin konular bağımlılık, siber zorbalık ve teknolojinin patolojik kullanımı gibi konularda araştırılmaya ve tartışılmaya devam etmektedir. İlgili araştırmacılarından Kınay (2012), diğer araştırmacıların önerilerine göre insanların interneti kullanırken tutum ve davranışlarını belirlemek, insanların sanal ortamdaki davranışlarına dikkat etmesi gerektiği belirtilmektedir.

Zorbalık davranışının fiziksel ortamdan sıyrılıp sanal ortama kayması, “siber zorbalık” olarak karşımıza çıkmaktadır (Belsey, 2006; Patchin ve Hinduja, 2006; Slonje ve Smith, 2008; Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011). Belsey’e (2004) göre Siber zorbalık; bir kişi veya grubun teknolojiyi kullanarak başkalarına zarar vermek amacıyla kasıtlı, tekrarlanan ve saldırgan davranışlarıdır. Siber zorbalık, sosyal ağ siteleri, e-postalar, sesli mesajlar, kısa mesajlar, fotoğraf paylaşımı, kişisel ağ siteleri, bloglar, uygunsuz fotoğraf paylaşma, tehdit, hakaret, dedikodu yayma çeşitli teknolojiler aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Ayrıca başka birinin adına sahte hesap oluşturma, kişisel bilgilerin izinsiz paylaşılması gibi birçok biçimde olabilir.

İnternetin kitle iletişim ve sosyal etkileşimdeki rolü nedeniyle zorbalık davranışları çevrimiçi platformlara da taşınmaktadır (Arcak, 2011, Türkoğlu, 2013). Gençlerin ve genç yetişkinlerin internet kullanımı sonuç olarak siber zorbalığa yol açabilir. Siber zorbalık hem araştırmacıların hem de eğitimcilerin yanıt vermesini gerektirir.

Siber zorbalığın bireyler üzerinde birçok olumsuz etkisi vardır. Siber zorbalık ile akademik başarısızlık arasında anlamlı bir ilişki olduğunu Beran, Li ve diğerleri (2007) tarafından keşfedilmiştir. 2011 yılında yapılan bir araştırma, siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin depresyon ve kaygı oranlarının diğer öğrencilere göre daha yüksek olduğunu ortaya çıkardı.

Erdur Baker ve Tanrıkulu (2010) tarafından yapılan araştırmaya göre ülkemizde siber mağduriyet depresyonla bağlantılıdır.

Araştırmanın amacı

Bu çalışmanın amacı siber zorbalığın ortaokul öğrencileri üzerindeki etkisini araştırmak ve oluşan koşullarla Siber zorbalığın öğrenciler üzerindeki etkisinin akademik başarılarına etkisinin incelenmesidir.

Araştırmanın önemi

Bu çalışma siber zorbalığın öğrenciler üzerindeki etkisinin incelenmesi açısından önem taşımaktadır. Bu açıklamada siber zorbalığın önlenmesine yönelik önlemlerin alınmasına yönelik ek araştırmalar vurgulanacaktır. Ayrıca bu araştırma, siber zorbalık ve sonrasındaki sorunlarla başa çıkma yeteneği geliştirerek eğitim öğretim çalışmaları programına yol göstermektedir.

Yöntem

Araştırmanın modeli

Bu çalışmada durumu detaylı bir şekilde incelemek amacıyla nitel bir durum çalışması tasarlanarak gerçekleştirilmiştir.

Çalışma grubu

Araştırma Adıyaman ili Merkez ilçesinde yer alan bir ortaokulda gerçekleştirilmiştir. Araştırmada öğrencilerin araştırılan duruma ilişkin bilgileri nedeniyle amaçlı örnekleme yöntemlerinin kullanılması tercih edilmiştir. Ölçütlü örnekleme sırasında belirlenen kriterleri karşılayan bireyler örnekleme dahil edilir. Çalışma grubunun kompozisyonunu belirlemek için siber zorbalık, siber zorbalığın süresi yaş ve akademik başarı kriterleri kullanılmıştır.

Tablo 1. Araştırmaya katılanlarım siber zorbalığa maruz kaldığı ortam ve süre değişkeni

Katılan Öğrenci Sayısı	Siber Zorbalığa Maruz Kalınan Ortam	Siber Zorbalığa Maruz Kalınan Süre (Gün)
K1	Sosyal Medya	25 - 30
K2	Çevirim içi Oyunlar	30
K3	Sosyal Medya	9
K4	Sosyal Medya	9
K5	Çevirim içi Oyunlar	10 - 15
K6	Sosyal Medya	30 - 35

Verilerin toplanması ve analizi

Nitel araştırmamızda öğrencilerle bireysel görüşmeler yapılırken yarı yapılandırılmış veri toplama tekniği yaygın olarak kullanılmıştır. Veri kaybını önlemek amacıyla tüm görüşmeler kayıt altına alınmış ve görüşmeler sırasında katılımcılar not alınarak takip edilmiştir. 15 ila 25 dakika süren görüşmelerin ortalama süresi 20 dakikadır. Görüşme sırasında kendilerine rahat etmelerine olanak sağlayacak bir ortam sağlanmıştır.

Görüşme formu, literatür taranarak kavramsal çerçeve takip edilerek elde edilmiştir. Form, siber zorbalığa maruz kalan ve uzman rehberliğine başvuran 6 öğrenciyi içeren bir pilot çalışma yoluyla değiştirilmiş ve son haline getirilmiştir. Formda 23 adet açık uçlu madde bulunmaktadır.

Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Kavramsal çerçeveyi kullanarak pilot görüşmelerin ardından revize edilen ve geliştirilen temalar oluşturulmuştur. Bu çalışmada incelenen konular arasında şunlar bulunmaktadır:

1. Siber zorbalığa maruz kalmış ve interneti kullanan öğrenciler.
2. Siber zorbalığı anlamak ve maruz kalırsanız bununla nasıl başa çıkacaksınız?
3. Siber zorbalık ve mağdur olanların tepkileri.
4. Siber zorbalığa maruz kalanların yardım gerektiren faaliyetleri.
5. Siber zorbalığın akademik performans ve öğrenme üzerindeki etkisi.

Betimsel analiz aşamasında toplanan veriler açıkça ifade edilmeye çalışılmıştır. Ankete katılanların düşüncelerini dikkat çekici bir şekilde yansıtılabilmek amacıyla doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Ayrıca okuyucuların analizi anlamasını kolaylaştırmak için belirli soruların yanıtları da kaydedilmiştir.

Araştırmacının nitel yöntemlerle yaptığı çalışmalarda, konunun detaylı bir şekilde incelenmesi için araştırmacının katılımcı rolü ortaya çıkmaktadır. Dolaylı yöntemlerin kullanımının araştırılmasında hedef kitleyi tanı ve veri toplamaktan ziyade ilgili alana daha fazla zaman ayırır. Söz konusu bireyler ile araştırmacı, araştırma için aynı okulda görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmayı yürüten öğretmenin dönüt veren bireylerle yakın ilişkisi bulunmaktadır. Rahat ortamın bir sonucu olarak kendilerini rahatlıkla ifade edebilmeleri için güven verici bir ortam oluşturulmuştur.

Bulgular ve yorum

Siber zorbalığa uğrayan öğrencilerin internet kullanımı

Çalışmaya katılan öğrencilerin interneti ne sıklıkla ve ne amaçla kullandıkları ile ilgili veriler aşağıdaki tablolarda gösterilmektedir.

Tablo2. Araştırmaya katılan öğrencilerin internet kullanım sıklıkları

Katılan Öğrenci Sayısı	Günde 5 saatten fazla	Günde 3-5 saat	Günde 1-2 saat	Günde 1 saatten az	Her gün kullanmam
K1					+
K2	+				
K3		+			
K4				+	
K5			+		
K6	+				

Tablodaki verilere göre, siber zorbalığa uğrayan öğrencilerin internet kullanım sıklığı her gün 5 saatten fazla ve her gün kullanıp kullanmama arasında farklılaşma görülmektedir. Bu nedenle siber zorbalığa uğrayan öğrencilere bakıldığında internette çok vakit geçiren ve ara sıra kullanan öğrencileri etkileyebildiği ortaya çıkmıştır.

Tablo 3. Çalışmaya katılan öğrencilerin interneti kullanma gayeleri

Kullanım Alanları	K1	K2	K3	K4	K5	K6	Toplam
Sosyal Ağ (Instagram)	+	+	+	+		+	5
Sosyal Ağ (Facebook)	+		+	+		+	4
Çevrim İçi Oyun		+			+		2
Youtube		+	+			+	3
Film İzleme		+				+	2
Ödev, Ders	+	+				+	3

Tablo 3'te öğrencilerin interneti kullanma amaçlarına ilişkin sonuçlar yer almaktadır. İnterneti kullanırken öğrencilerin niyetleri göz önünde bulundurulmuştur. Çoğunun sosyal ağ kullandığı hemen görülebilmektedir. Sadece bir öğrenci sosyal ağ kullanmadığını belirtmiştir. Aslında bazı öğrenciler interneti yalnızca bir sosyal ağ olarak görmektedir. Mesela kendisine sorulan bir soruya. Ö6 kodlu öğrenci şunları söyledi: "Saat 15.00 civarında okuldan eve geldim. Gece 12'ye kadar ailemle 1 saat geçirdim, 3 saat ders çalıştım, geriye kalan 5 saat ise internette vakit geçirdim. İnternette sadece Instagram kullanıyorum, ara arada video izliyordum..." derken, Ö2 kodlu öğrenci ise, "Saat 16.00'da okuldan eve geldim ve hemen interneti kullanmaya başladım." dedi. Gece 1'e, 2'ye kadar instagramdaydım. "Başka bir amaçla kullanmıyorum" diye yanıtlamıştır. İnterneti kullanmanın diğer amaçları arasında ödev yapmak, çevrimiçi oyun oynamak, video ve film izlemek yer almaktadır.

Öğrencilere "İnterneti kullanmak için ailenizden izin alıyor musunuz?" sorusuna 5 öğrenci: "Evet, her zaman izin alarak kullanırım." 2 öğrenci "Hep izin istedim ama bazen izinsiz kullandım" diye yanıtlamıştır. Sadece bir öğrenci interneti izinsiz kullandığını belirtmiştir.

Genellikle öğrenciler interneti, ebeveynlerinin izniyle kullandığı ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan görüşmelerde açıkça ortaya çıkan şey ebeveynlerin, öğrencilerinin interneti kullanırken ne yaptığını bilmemeleridir. Çünkü kontrol edemedikleri ortaya çıkmıştır.

"Gerçek hayatta tanımadığınız kişilere çevrimiçi arkadaşlık isteği gönderir misiniz ve tanımadığınız kişilerden teklif alıyor musunuz ya da teklif atıyor musunuz?" Öğrencilerden dördü "Tanımadığım kişilere istek göndermem" yanıtını verirken, iki öğrenci ise ortak arkadaşımız varsa tanımadığım kişilere istek gönderirim" yanıtını vermiştir. Öğrencilerden dördü gerçek hayatta yabancılardan gelen istekleri asla kabul etmiyorum. Bunlardan biri daha fazla arkadaş edinmek için sosyal medyadan gelen istekleri kabul ettiğini, biri de oyun ortamında tanıştıkları yakın arkadaşlarının isteklerini de kabul ettiğini ifade etmiştir.

Siber zorbalık ve siber zorbalığa uğrama durumunda yapılması gerekenler hakkında katılımcıların görüşleri

Siber zorbalığa uğrayan öğrencilere siber zorbalık nedir biliyor musunuz veya hiç duydunuz mu? diye sorulduğunda bir öğrenci hariç diğerleri, bize bunu sormayana kadar bu terimi hiç duymadıklarını, ilk defa duydukları bir terim olduğu yanıtını vermişlerdir. Katılımcılar arasından yalnız bir öğrencinin bu terimi daha önce bir internet sitesinde okuduğunu belirtmiştir.

Siber zorbalıkla karşılaştıklarında ne yapabilecekleri sorulduğunda ise beş katılımcı hiçbir bilgilerinin olmadığı, bu konuyla ilgili araştırma yapma gereği duymadıkları ve yasal olarak neler yapabilecekleri konusunda fikirlerinin olmadığını ifade ettiler. Yalnız bir öğrenci bu soruya şu yanıtı vermiştir: "Şikâyette bulunabileceğimi, mahkemeye başvurabileceğimi biliyorum..."

Elde edilen sonuçlarda da gösterdiği gibi çoğu öğrenci siber zorbalığa uğramakta ve siber zorbalık hakkında hiçbir bilgileri olmamaktadır.

Siber zorbalık çeşidi ve mağdurun tepkileri

Tablo 4. Çalışmaya katılan öğrencilerin yaşadıkları siber zorbalık ortamları

Sanal Ortam	Sosyal Medya	Çevrimiçi Oyun	Cep Telefonu	Elektronik Posta
K1	+			+
K2		+		
K3	+			
K4	+			
K5	+	+	+	
K6	+			
Toplam	5	2	1	1

Tablo 4'te de belirtildiği gibi öğrencilerin siber zorbalığa uğradığı ortamlar; sosyal medya (n=5), çevrimiçi oyun (n=2), cep telefonu (n=1) ve e-posta (n=1) şeklindedir. Öğrencilerin çoğunluğu sosyal medya nedeniyle siber zorbalığa uğradıkları ortaya çıkmıştır.

Tablo 5. Çalışmaya katılan öğrencilerin karşılaştıkları siber zorbalığın niteliği

Zorbalığın Türü	K1	K2	K3	K4	K5	K6	Toplam
Cinsel içerikli küfür ve hakaret	+	+	+	+	+	+	6
Tehdit		+	+	+	+		4
Sosyal hesapların şifrelerini ele geçirme	+		+	+	+		4
Aşağılama			+	+			2

Katılımcı öğrencilerin tamamının yaşadığı siber zorbalığın cinsel istismar içerikli, küfür olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, toplumumuzun değerlerine aykırı olan lakapların, insanları tedirgin etmek için ne kadar yaygın şekilde kullanıldığını ortaya çıkarmıştır. Ancak siber zorbalığa maruz kalan dört öğrencinin tehditlerle siber zorbalığa uğradığı, dört öğrencinin şifrelerinin çalındığı, iki öğrencinin ise aşağılanarak siber zorbalığa uğradığı ortaya çıkmıştır.

İşte siber zorbalığa uğrayan öğrencilerin bazı ifadeleri:

K3 "...Bir hafta boyunca tehdit ve küfürler etti. Nerdeyse bir hafta boyunca sosyal ortamda birbirimizle tartıştık. Büyük kızlar toplanıp okuldan çıkarken geldiler, okul dışında birbirimizle tartıştık. Polis geldi beni yakalayıp okula götürdüler. Durumu öğretmenlerime bildirdiler. "Öğretmenlerden biri ailemi de aradı ve herkesin haberi oldu."

K5 "...Oynadığım çevrimiçi bir oyun vardı. "Bu oyununu bana zoraki de olsa vereceksin" dedi. "Nerede yaşadığını, adresini bildiğini" belirtti ve adresimi söylemesini istedim söyledim ama yanlış sokağı söyledi. Bana hakaret etmeye başladı. "Oraya gelip seni döveceğim" diye tehditler savurmaya başladı..."

Siber zorbalıkla karşılaşan öğrencilerin söylemlerinden de anlaşılacağı üzere sanal ortamda çıkan bir gerilim, küfür ve tehditler bazı durumlarda gerçek hayata da yansiyabilmektedir.

Yaşananları anlatırken bazı öğrencilerin tekrar tedirgin olduğu, elleri terlemeye başladığı, jestler yaptığı, bazılarının ağlamaya başladığı, duygulandığı, bazı öğrencilerin ise "Aman Tanrım, yine midem bulandı" dediği görülmüştür. Öğrencilerin tepkilerini öğrenmek için "Karşılaştığınız siber zorbalığa nasıl tepki verdiniz?" sorusuna dört öğrencinin hiç cevap veremediklerini, kişiyi durdurmalarını veya engellemelerini söylediler. İki öğrenci ise şunları söyledi: "Ben de onun söylediklerinin aynısını ona söyledim." diye yanıt verdiklerini

belirtmişlerdir. İfadelerden de anlaşılacağı gibi siber zorbalığa tepki vermekten korktuklarını, karşı muhatabını engellemeye çalışarak pratik çözümler bulmaya çalışmışlardır.

Siber zorbalığa uğrayan öğrencilerin yardım arama davranışları

Siber zorbalığa uğrayan öğrencilerin ilk kez kiminle paylaştığını bulmak için "Siber zorbalık deneyiminizi paylaştığınız ilk kişi kimdir?" sorusuna verilen yanıtlara göre; iki öğrenci olayı paylaşmadıklarını, bir öğrenci olayı ilk olarak sevdiklerine anlattıklarını söylemiştir. Bir öğrenci bunu kız kardeşiyle paylaştığını söylerken, bir öğrenci bilgisayar meraklısı olduğunu ve bir akrabasıyla paylaştığını, biride bunu annesiyle paylaştığını ifade etmiştir. Yaşadığı zorbalığı kimseye anlatamayan öğrenciler, gerekçe olarak korku ve utancı göstermektedir.

Çalışmaya katılan öğrenci ifadelerinden de anlaşılacağı gibi siber zorbalığa uğrayan öğrenciler olayı ya kimseye bildirmemekte ya da yakın tanıdıklarıyla paylaşmaktadırlar. Durumu aile üyeleriyle paylaşan öğrenciler, aile bireylerinden destek alma konusundan çok zaten öğreneceklerini düşünerek onlara açıklamışlardır. Öte yandan açığa çıkan durumla ilgili okul rehberlik servisine başvurmuş veya başvurmayı düşünen öğrencilerin bulunmaması kafaları karıştırmaktadır.

Siber zorbalığa uğramanın duygusal etkileri

Bu bölümde çalışmaya katılan öğrencilerden siber zorbalığa uğrayanların duygusal açıdan nasıl oldukları anlatılmak ve odak noktası olarak onların hangi duyguları yaşadıklarını tespit etmektir. Siber zorbalığın kurbanı olan öğrencilere duygusal olarak ne hissettiklerini öğrenmek için "Siber zorbalık duygularınızı nasıl etkiledi?" sorusuna verilen yanıtlar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 6. Çalışmaya katılan öğrencilerde siber zorbalığın duygusal etkileri

Öne Çıkan Duygular	K1	K2	K3	K4	K5	K6	Toplam
Öfkelenim	+	+	+	+	+	+	6
Korktum	+	+	+	+		+	5
Kaygılandım	+		+	+		+	4
İntikam Almak İstedim	+	+	+	+	+	+	6

Tablo 6'da da görüleceği gibi çalışmaya katılan öğrencilerden siber zorbalığa uğrayan öğrencilerin öfke (n=6), korku (n=5), kaygı (n=4), intikam (n=6) duyguları yaşadıkları görülmektedir. Öğrencilerin neredeyse tamamı öfkeli olduklarını ifade etse de korku ve kaygı da öğrencilerin sıklıkla yaşadığı duygulardır. Bazı öğrencilerin çok sinirlendiği ve intikam almak istediklerini ifade etmişlerdir.

Siber zorbalığa uğrayan öğrencilerin ebeveyn ve arkadaşları ile ilişkileri

Bu bölümde çalışmaya katılan öğrencilerden siber zorbalığa uğrayan öğrencilerin aileleriyle ilişkilerini nasıl değiştirdikleri, yaşadığı olayları aileleriyle paylaştılar mı, arkadaşlarıyla ilişki düzeylerinin değişip değişmediği ve arkadaşlarının tepkilerinin neler olduğunu öğrenebilmek amacıyla şu sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır: "Siber zorbalık aile ilişkilerinizi nasıl etkiledi, neler oldu?" sorusuna; Öğrenciler, olayı ailesinden sakladığını ve anlatmadıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerden biri, kız kardeşinin olayı bir hafta sonra öğrendiğini ve bir hafta sonra bunu annesiyle paylaştığı, biri de bunu yaşar yaşamaz annesiyle paylaştığını belirtmiştir. Öğrenciler genellikle yaşadığı mağduriyeti aile bireylerinden özellikle ebeveynlerinden gizlediklerini ifade etmişlerdir. Siber zorbalığa maruz kalan öğrenciler korkularını, utançlarını ailelerinden saklamalarının nedeni bilgisayarlarının ve cep telefonlarının ellerinden alınacağını düşünmeleridir. Öğrenciler evde öfkeli ve stresli oldukları için aile içinde çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar. Bazı öğrencilerin aileleri zorbalığa maruz kaldıktan sonra gerçek hayatı yansıdıktan sonra durumdan haberdar olmaktadır. Kuşkusuz böyle bir durum ailede çeşitli olumsuzluklar yaratmaktadır. Siber zorbalığın arkadaşlıklar üzerindeki etkilerine bakıldığında dört öğrenci siber zorbalık deneyimlerini hiçbir zaman arkadaşlarıyla paylaşmadıklarını bildirmişlerdir. İki öğrenci arkadaşlarına anlattıkları ve arkadaşlarının da onlara destek olmaya çalıştığını belirtti. Yaşadığı olayları arkadaşlarıyla paylaşmayan kişiler zorbalığa maruz kaldıktan sonra arkadaş ilişkilerinde çeşitli sorunlar yaşadığını ifade etmişlerdir.

Akademik başarı ve okul yaşamında siber zorbalığın etkisi

Bu bölümde siber zorbalığa uğrayan öğrencilerin akademik performansları, okul, ders ve öğrenme sürecinde yaşadıkları düşünceler ve öğretmenlerle ilişkileri üzerinde durulmaktadır.

Siber zorbalığın öğrenci akademik performansını etkileyip etkilemediğini belirlemek amacıyla "Siber zorbalık öncesi ve sonrası ders performansınızda bir fark var mı?" Öğrenciler bu soruyu şu şekilde cevapladılar:

K1: "Olaydan önce sınavlardan 90 civarında puan alıyordum. O dönemde sınav notlarım, 40 puan civarına düştü. Olaydan sonra iyileşti ve eski haline döndü.

K3 : "Önceleri notlarım iyiydi. Yaşadığım olay sınav haftasına denk geldiği için notlarımda düşüş başladı. Geçen dönem takdir belgesi alırken, bu dönem için zorla ortalama ile geçebildim

K4 "Bu olaydan önce denemelerde 4-5 hata yapıyordum. Şimdi 14- 16 hata yapıyorum.

Mağduriyet olayı sırasında öğrencilerin öğrenme ve motivasyonlarındaki düşüşün akademik başarılarını negatif yönde etkilediği verilen cevaplardan görülmektedir. Nitekim siber zorbalığın uzun süre devam etmesi durumunda akademik performanstaki düşüş yüksek olmaktadır. Öğrenciler olay sırasında derse ve çalışmaya odaklanamadıklarını

belirtmektedirler. Dolayısıyla olayın zamanına bağlı olarak bazı öğrencilerin yazılı puanları düşerken bazı testlerde hata sayıları artıyor.

Öğrencilerin akademik performanslarının siber mağduriyetten nasıl etkilendiğini anlamak amacıyla katılımcılara siber zorbalığın derse katılım motivasyonunu ve uyku düzenini nasıl etkilediğine ilişkin sorular sorulmuştur.

Tablo 7. Çalışmaya katılan öğrencilerin siber zorbalığın akademik başarıdaki etkisi

Kriterler	Öğrenci Sayısı						Toplam
	K1	K2	K3	K4	K5	K6	
Derse katılımımı azalttı	+	+	+	+	+	+	6
Devamsızlık yapmama neden oldu		+				+	2
Uyku düzensizliğine neden oldu	+	+	+	+		+	5
Motivasyonumu azalttı	+	+	+	+	+	+	6

Siber zorbalığa uğrayan altı öğrenci, siber zorbalığın derse katılımlarını olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerden bazılarının bu konuya ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

K1 : "Sorundan kurtulamadım için sürekli dalyordum."

K4 : "Bu süre zarfında dersleri dinlemiyor ve derslere katılım sağlamıyordum. Hatta teneffüslere bile çıkmıyor, kimseyle doğru düzgün konuşmuyordum. "

K5 : "Derslerde hep onun dediğini yapıp yapmayacağını merak ediyordum."

K6 : "Bu süre zarfında seans almadım. Her zaman kızgındım. Ne yaptığımı düşünmeye devam ettim."

Öğrencilerin ifadelerinde de anlaşılıyor ki siber zorbalığa uğrayan öğrencilerin derse katılımlarının ve motivasyonlarının negatif yönde etkilendiği ortaya çıkmıştır.

Öğrencilerin devamsızlık sorunu olup olmadığı sorulduğunda; öğrencilerin çoğunluğu devamsızlık olmadığını ifade etmişlerdir. İki öğrenci üç veya dört günlük devamsızlığı olduğunu, Tehdit ve korku nedeniyle devamsızlık yaptığını, bir öğrenci ise uykusuz geceler veya okula hiç gelmeme nedeniyle sabah geç saatlerde devamsızlık yaptığını belirtmiştir. Dersin motivasyonu sorulduğunda bir öğrenci dışında hepsi motivasyonla ilgili sorun yaşadıklarını söylemiştir.

Yanıtlar, siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin derslere katılmak için kendilerini motive etmekte zorluk çekebileceklerini, sınıfta gergin ve öfkeli oldukları için öğretmenleriyle çeşitli sorunlar yaşayabileceklerini göstermektedir. Öğrenciler ayrıca "Bunun kimsenin başına

gelmesine izin vermemeliyim, bir daha böyle bir durumda hemen polise gideceğim, hiçbir yerde yalnız kalamam" gibi ifadelerle yaşanan süreci anlatmaya çalışmışlardır.

Tartışma ve sonuç

Siber zorbalık, bireylerin veya grupların iletişim teknolojilerini başkalarına zarar vermek amacıyla kasıtlı, tekrarlayıcı ve saldırgan davranışlarıdır. Okul içinde ve dışında çocuklara ve gençlere yönelik zorbalığın nedenlerini araştıran araştırmalar, zorbalığın çocuklar ve gençler üzerinde olumsuz etkiler yarattığını göstermektedir. Bu nedenle zorbalık davranışı, gelişimsel yaşlarına, kültürlerine ve bireysel algılarına bağlı olarak çocuklar ve gençler üzerinde az veya çok olumsuz etki yaratabilir (Ayas, 2010).

İnsanların sanal ortamlarda istenmeyen davranışlarla karşılaşması alışılmadık bir durum değildir. Örneğin Arıca ve diğerleri (2008) 269 öğrenciyle yaptıkları çalışmada öğrencilerin %36'sının internette istenmeyen ve sinir bozucu durumlarla karşılaştığını bulmuşlardır.

Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalığa maruz kalma durumlarını farklı açılardan incelemeyi amaç edinen bu çalışmada, edinilen sonuçlara göre araştırmaya katılan öğrenciler sosyal ağlar, çevrimiçi oyun gibi çeşitli sanal ortamlarda siber zorbalığa uğramaktadır. Oyunlar ve elektronik iletişim, siber zorbalığın çoğu sosyal medyada yaşanmaktadır.

Siber zorbalığın doğası; küfür etmek, tehdit etmek, hesapları ele geçirmek, karalamak, aşağılamak ve özel fotoğraflara el koymak gibi birçok biçimde olabilir. Ne yazık ki öğrenciler, pek çok öğrenciyi etkileyen bu olgu hakkında yeterli farkındalığa veya yeterli ve ilgili hayatta kalma bilgisine sahip değiller.

Sonuçlara göre sanal alemde başlayan siber zorbalık bazı durumlarda gerçek hayata yansiyabilmekte ve siber zorbalık geleneksel zorbalığa dönüşebilmektedir. Bu duruma ilişkin literatürde geleneksel zorbalık ile siber zorbalık arasında bir paralel bir bağlantı olduğu tespit edilmiştir (Paez, 2016).

Elde edilen verilere göre siber zorbalığa uğrayan öğrencilerin çoğunluğu korku ve utanç nedeniyle deneyimlerini ailelerinden saklamaktadır. Öğrencilerin siber zorbalığı ailelerinden gizlemelerinin bir diğer nedeni de bilgisayarlarına ve cep telefonlarına el konulacağı endişesidir. Çünkü Patchin ve Hinduja'ya (2012) göre çocuklar, gençler ve genç yetişkinler arasında çevrimiçi varlık; iletişim ve iletişime açıklık anlamına gelir. Siber zorbalığa maruz kalan çocuklar, gençler ve genç yetişkinler, ailelerinin telefonlarına ve bilgisayarlarına el koymasından korkuyor ve siber zorbalığa maruz kaldıklarını açıklamak istemeyebilirler.

Mağdurlar başlarına gelenleri gizleseler de evde öfkeli ve stresli oldukları için aileleriyle değişik sorunlar yaşayabiliyorlar. Araştırmaya göre bazı öğrenci aileleri, çocuklarının deneyimlerini ancak siber zorbalığın geleneksel zorbalığa dönüştüğü durumlarda öğretmenlerden veya polisten öğreniyor.

Çoğu zaman öğrenciler siber zorbalıkla kendi başlarına baş etmeye çalışırlar. Öğrencilerin numaralı telefonda yardım istediklerinde başvurdukları ilk adres en yakın arkadaşlarıdır. Ancak deneyimlerini paylaşamayanlar gergin ve kaygılı oldukları için arkadaşlarıyla iletişim kurmakta zorluk yaşayabilirler. Sonuçlara göre öğrenciler ailelerini, öğretmenlerini ve danışmanlarını bu konuda kendilerine yardımcı olabilecek kişiler olarak görmemektedirler. Aslında öğrenci için ailelerin, öğretmenlerin ve danışmanların desteği çok önemli. Çünkü Wang ve diğerleri (2009) aile kontrolü altında olan ve aile desteği alan gençlerin geleneksel zorbalığa ve siber zorbalığa daha az maruz kaldıklarını bulmuşlardır. Yapılan araştırmalara göre eğitimleri sırasında siber zorbalığa karşı gerekli araçlara sahip olmaları beklenen BT öğretmen adayları ne yazık ki siber zorbalığa ilişkin durumları tespit etme, değerlendirme durumlarında öğrencilere nasıl destek olabilecekleri konusunda yeterli bilgi ve donanıma sahip değildirler. (Kavuk, Buluve Keseri, 2016).

Sonuçlar siber zorbalığın öfke, korku ve kaygı gibi duyguları artırdığını göstermektedir. Buna karşılık, siber zorbalık sonucunda depresyon belirtileri yaşayan kişilerin oranı %49'a kadar çıkabilmektedir (Edwards, Kontostathis ve Fisher, 2016). Siber zorbalığa uğrayan öğrencilerin neredeyse tamamı öfkeli olduklarını bildirmiştir. Hatta bazıları yaşadıkları öfkenin intikamını almak istediklerini bile bildirdi. Genel Kompulsiyon Teorisi, insanların stres ve öfkeyle karşılaştıklarında olumsuz duygular uyandırdığını ve sapkın davranışlara daha açık olduklarını belirtmektedir (Agnew, 1992). Paez (2016), zorlama teorisine göre siber zorbalıkla ilgili yaptığı araştırmada, olumsuz duygular yaşamaya zorlanan gençlerin siber zorbalığa başvurma olasılığının daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Araştırmanın ilginç bulgularından biri de aşırı durumlarda siber zorbalığın mağdurun intiharı düşünmesine bile neden olabilmesidir. Bu sonuçlar Üner'in (2012) okulda yaşanan zorbalığın öğrenciler için ciddi bir durum olduğu, etkilerinin ileriki yaşamlarına yansiyebileceği ve olumsuzluğun topluma yansıdığı yönündeki görüşüyle tutarlıdır. Burada sunulan sonuçlar, bu konuyla ilgili diğer birçok çalışmanın sonuçlarıyla tutarlıdır. Birçok araştırmacıya göre çocuk ve gençlerde internet zorbalığı; Bu durum öfke, üzüntü ve sinirlilik, devamsızlık ve akademik performansın düşmesi gibi olumsuzluklara yol açmaktadır. Ayrıca depresyon, düşük benlik ve intihar düşüncelerinin siber zorbalığın olumsuz sonuçları olduğu da tespit edilmiştir (Patchin ve Hinduja, 2006; Şahin, Sarı, Özer ve Er, 2010; Arıca, 2011). Edwards, Konostathis ve Fisher (2016) literatür taraması yaptıkları çalışmada siber zorbalığa maruz kalma nedeniyle intihar düşüncelerinin yüzdesinin farklı çalışma gruplarında yüzde 8 ile 23 arasında değiştiğini bulmuşlardır. intihar girişimleri yüzde 6 ila 11 arasında değişmektedir.

Buna karşılık araştırmaya göre, siber mağduriyet vakasında öğrenciler konsantre olmakta ve ders çalışmakta zorluk çekmektedir. Siber zorbalık, mağdurların notlarının düşmesine ve sınavlarda daha fazla hata yapmasına neden olabilir.

Kuşkusuz ebeveynlerin, öğretmenlerin ve danışmanların siber zorbalık ve mağduriyet konusunda bilinçlendirilmesi bu tür durumların etkisinin azaltılmasında etkilidir. Öğretmenler öğrencileri gözlemleyerek motivasyon, derse odaklanma ve akademik performans gibi

değişkenlerdeki önemli farklılıkları tespit etmeli, gerektiğinde velilerle ve okul rehberlik servisleriyle iş birliği yapabilmelidir. Öte yandan öğrencilerin siber zorbalık konusunda bilgilendirilmesi gerektiğini, bu tür mağduriyetlerin herkesin başına gelebileceğini ve siber zorbalığın yöntemlerinin gösterilmesi gerektiğini anlattı. Çünkü zorbalığa uğrayan birçok öğrenci davranış hakkında hiçbir fikre sahip olmamakta ve geliştirdikleri sağlıksız yöntemleri kullanarak tepki göstermekte ya da içinde buldukları duruma karşı duyarsız hale gelmektedirler (Üneri, 2012).

Siber zorbalığa maruz kalmayı ve istenmeyen katılımı azaltmak için alınabilecek önlemlerden biri, öğrencilerin anonim kimlikler aracılığıyla iletişim kurmaktan kaçınmalarını sağlamaktır. Çünkü Nakano ve diğerleri (2016) sosyal ağlarda soru-cevap üzerine yaptıkları çalışmada, anonim kimliğe sahip kullanıcıların daha saldırgan tutumlar sergilediğini ve kullanıcıların anonim kimliklerle kendilerine yöneltilen sorulara daha agresif yanıtlar verdiklerini bulmuşlardır. Ancak araştırmacılar, saldırgan tutum ve davranışların mutlaka zorbalık anlamına gelmediğini ve bazı durumlarda kişilerin yaşadıkları saldırganlığa tepki olarak kendilerini korumaya çalışabildiklerini bulmuşlardır.

Ebeveynlerin genel ve özelde bilgi ve iletişim teknolojisinin kullanımı konusunda bilgilendirilmesi de oldukça önemlidir. Ebeveynler, çocuklarının bilgi ve iletişim teknolojisi kullanımını izlemeli, bu konuda kurallar oluşturmalı ve özellikle çevrimiçi oyun ve sosyal ağ ortamındaki davranışlarını, etkileşimde buldukları kişi ve profilleri kontrol etmelidir.

Sorunla ilgili diğer önlemler ise öğrencilere empati becerilerini ve bazı değerleri öğretmeye çalışmak olabilir. Çünkü belirli duygusal özellikler ve değerler ile siber zorbalığa yatkınlık arasında bir bağlantı vardır. Denekle yapılan bir çalışma, bilişsel ve duygusal empatinin gençlerde geleneksel ve siber zorbalık arasında negatif ilişkili olduğunu bulmuştur (Del Rey ve diğerleri, 2016). Başka bir çalışmada ise Dilmaç ve ark. (2016) barış ve dostluk değerleri arttıkça siber zorbalığa yatkınlığın da arttığını belirtmiştir.

Dolayısıyla bu çalışmada siber zorbalığın duygusal durum üzerindeki etkisine ilişkin elde edilen sonuçların önceki çalışmalarla paralel olduğu görülmektedir.

Araştırmada ayrıca siber zorbalığın akademik performans ve okul yaşamı üzerindeki etkisi de incelenmiştir. Bu çalışmanın belki de en önemli sonucu öğrencilerin siber zorbalık kavramını bilmemeleri ve mağdur olduklarında neler yapabilecekleri, nasıl davranacaklarını bilememeleridir. Ayrıca araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerini, öğretmenlerini ve danışmanlarını siber mağduriyet konusunda kendilerine yardımcı olabilecek kişiler olarak görmemeleri düşündürücü bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır.

Referans

- Agnew, R. (1992). Foundation for a general strain theory of crime and delinquency. *Criminology*, 30(1), 47–88.
- Arıcak, O.T. (2011). Siber zorbalık: Gençlerimizi bekleyen yeni bir tehlike.
- Arıcak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoğlu, A., Sarıbeyoğlu, S., Çıplak, S., Yılmaz, N. & Memmedov, C. (2008). "Cyberbullying among Turkish adolescents". *Cyber Psychology & Behavior*, 11(3), 253-262.
- Ayas, T. (2010). *Okullarda yaygın sorun olan zorbalığı önlemek*. (1.Baskı) Ankara: Maya Akademi Yayın Dağıtım.
- Beran, T. & Li, Q. (2007). The relationship between cyberbullying and school bullying. *Journal of Student Wellbeing*, 1(2), 15-33.
- Del Rey, R., Lazuras, L., Casas, J. A., Barkoukis, V., Ortega-Ruiz, R., & Tsorbatzoudis, H. (2016). Does Empathy Predict (Cyber) Bullying perpetration, and how do age, gender and nationality affect this relationship?. *Learning and Individual Differences*, 45, 275 – 281.
- Dilmaç, B., Yurt, E., Aydın, M., & Kaşaracı, İ. (2016). Predictive relationship between humane values of adolescents cyberbullying and cyberbullying sensibility. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*, 14(1), 3-22.
- Edwards, L., Kontostathis, A.E., & Fisher, C. (2016). Cyberbullying, race/ethnicity and mental health outcomes: A review of the literature. *Media and Communication*, 4(3), 71-78.
- Erdur-Baker, Ö., & Kavşut, F. (2007). A new face of peer bullying: Cyber bullying. *Journal of Euroasian Educational Research*, 27, 31-42.
- Erdur-Baker Ö., & Tanrıkulu, İ. (2010). Psychological consequences of cyber bullying e+periences among Turkish secondary school children. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 2771-2776.
- Johnson, C.L. (2011). An e+amination of the primary and secondary effects of cyber-bullying: Development and testing of a cyber-bullying moderator/mediator model. PhD thesis. Michigan: Graduate School of Wayne State University.
- Kavuk, M., Bulu, S., & Keser, H. (2016). A study of pre-service information and communication teachers' efficacy levels for analyzing and responding to cyberbullying cases. *World Journal on Educational Technology*, 8(2), 91-97.
- Kınay, H. (2012). Lise Öğrencilerinin siber zorbalık duyarlılığının riskli davranış, korumacı davranış, suça maruziyet ve tehlike algısı ile ilişkisi ve çeşitli değişkenler açısından

incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Nakano, T., Suda, T., Okaine, Y., & Morre, M.J. (2016). *Analysis of cyber aggression and cyberbullying in social networking*. Tenth International Conference on Semantic Computing. California USA: February 3-5, 337-341.

Patchin, J.W., & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyber bullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148- 169.

Slonje, R. & Smith, K.P. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying. *Scandinavian Journal of Psychology*, 49, 147-154.

Şahin, M., Sarı, S. V., Özer, Ö. ve Er, S. H. (2010). Lise öğrencilerinin siber zorba davranışlarında bulunma ve maruz kalma durumlarına ilişkin görüşleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 257-270.

Türkoğlu, S. (2013). Ergenlerin problemli İnternet kullanımları ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Üneri, Ö. Ş. (2012). Akran zorbalığı: çocuklarda zihinsel ve fiziksel gelişimi bozuyor. *Popüler Psikiyatri*, 65, 34.

Wang, J., Iannotti, R.J., & Nasel, T.R. (2009). School bullying among adolescents in the United States: Physical, verbal, relational, and cyber. *Journal of Adolescent Health*, 45(4), 368–375.

Yaman, E., Eroğlu, Y. ve Peker, A. (2011). *Başa çıkma stratejileriyle okul zorbalığı ve siber zorbalık*. (1. Baskı). İstanbul: Kaknüs Yayınları.